

Основними рисками являються природні, техногенні, екологічні. В Україні кліматическі ризики проявляються в сфері сільського господарства: втрати урожаю, змінення періодів созрівання сільськогосподарських культур і підвищення їх уязвимості до ураження шкідливими організмами; в сфері водних ресурсів – порушення гідродинамічного режиму і водного балансу річок; деградація водних ресурсів; в енергетичній сфері – ускладнення функціонування об'єктів гідроенергетики; в сфері охорони здоров'я населення – збільшення кількості постраждалих від теплових ударів.

Пропонується для впровадження цілей державної політики протидії зміні клімату забезпечити розробку механізму фінансового забезпечення її реалізації. Фінансовий механізм протидії зміні клімату і адаптації до неї включає нормативно-правове, інформаційне і організаційне забезпечення, скупність фінансових методів і інструментів, забезпечуючих формування фінансових ресурсів для досягнення певних цілей. Основними джерелами фінансування заходів реалізації кліматическої політики є засади державного і місцевих бюджетів, міжнародних фінансових організацій, Фонду енергоефективності, інвестиційних компаній. В майбутньому цілком доцільно застосовувати механізми софінансування з участю держави, місцевої влади, суб'єктів господарства, домогосподарств, міжнародних фондів.

Ключові слова: кліматическа безпека, кліматическі ризики, фінансовий механізм, фінансове забезпечення, фінансові ресурси.

Nataliya Prots. Climate Safety: the Essence and Need for Financial Support. Anthropogenic impact on the natural environment is investigated in the article; defined financial aspects of ensuring climate security and forming a climate policy; Climatic security has been found to be the protection of ecosystems and their associated forms of human life from global climate change and their consequences, climate risk – the extent to which this system is susceptible to the adverse effects of climate change and is unable to withstand negative impacts. climate change, including climate variability and extreme climatic phenomena. The main risks are: natural, man-made, and environmental. Climatic risks are manifested in the agricultural sector In Ukraine: loss of crops, changes in the periods of maturation of agricultural crops and increase their vulnerability to pests; in the field of water resources: violation of hydrodynamic regime and water balance of rivers; degradation of water resources; in the energy sector: the complication of the functioning of hydro-energy objects; in the area of public health: increasing the number of victims of heat stroke.

It is proposed that, in order to realize the goals of the state policy, counteract climate change, ensure the development of a mechanism for financial support for its implementation. The financial mechanism for combating climate change and adaptation to such changes includes regulatory, informational and organizational support, the accumulation of financial methods and tools that provide the formation of financial resources to achieve the identified goals. The main sources of financing for the implementation of climate policy are state and local budgets, funds from international financial organizations, the Energy Efficiency Fund, and investment companies. It is expedient to apply mechanisms of co-financing with the participation of the state, local authorities, economic entities, households, international funds in the future.

Key words: climate security, climatic risks, financial mechanism, financial support, financial resources.

Стаття надійшла до редакції 23.11.2017

УДК 3363:330

Микола Карлін,
доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри
фінансів, банківської справи та страхування,
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки
E-mail: Karlin. Lutsk @ gmail. Com

<https://doi.org/10.29038/2411-4014-2018-01-148-157>

Проблеми й перспективи використання «зелених» фінансів територіальними громадами: світовий досвід та Україна

У статті обґрунтовано необхідність активнішого використання на місцевому рівні в Україні таких фінансових інструментів регулювання природокористування («зелених» фінансів), як вуглецевий податок, екологічні податкові пільги, «зелений» тариф, «зелений» кредит, «зелені» іноземні інвестиції, «револьверні» фонди та ін. Доведено необхідність поступового переходу від державно-приватного партнерства до муніципально-приватного

© Карлін М., 2018

партнерства при використанні відновних джерел енергії й утилізації сміття та відходів виробництва. Виявлено проблеми фінансування проектів «зеленої» економіки в межах об'єднаних територіальних громад в Україні та запропоновано способи їх розв'язання з урахуванням світового досвіду.

Ключові слова: «зелені» фінанси, об'єднані територіальні громади, екологічні податки та збори, місцеві екологічні пільги, муніципально-приватне партнерство, «зелені» іноземні інвестиції, ЄС, Україна.

Постановка наукової проблеми та її значення. У XXI ст. людство вступило в новий етап розвитку, який можна назвати катастрофічним із погляду впливу людини на клімат планети. В останній доповіді Римського клубу (грудень 2017 р.) указано на найбільшу планетарну проблему, якою є глобальне потепління. Навіть повне виконання Паризької угоди буде недостатнім для досягнення її цілей. Тому необхідний пошук нових підходів до розв'язання проблеми глобального потепління, навіть якщо вони будуть спрямовані на обмеження народжуваності, зменшення споживання (особливо продукції тваринництва) на більш справедливий розподіл ВВП світу між розвинутими країнами й розвиваючими країнами тощо. Загалом економіка майбутнього повинна бути націлена не на економічне зростання, а на забезпечення сталого розвитку, на збільшення не приватного, а загального добробуту. Такий варіант розвитку можливий лише в умовах громадянського суспільства, до якого поступово йде й Україна. У нашій країні важко, але ж все таки запроваджуються елементи «зеленої» економіки, насамперед окремі складники «зелених» фінансів. Важливо цей тренд закріпити й на рівні територіальних громад, особливо об'єднаних територіальних громад, у яких реально починає розвиватися місцеве самоврядування, спрямоване, зокрема, і на покращення екологічних умов відтворення. У цьому плані заслуговує на увагу досвід у цих питаннях розвинутих країн, який важливо реалізувати й в Україні.

Аналіз дослідження цієї проблеми. Значний внесок у дослідження різних аспектів розвитку економіки, сприятливої до навколишнього середовища, зробили такі зарубіжні та українські вчені, як І. Бистряков, В. Борейко, Е. Вайцеккер, І. Вахович, О. Власюк, В. Голян, О. Губанова, Б. Данилишин, Г. Дейлі, І. Запатріна, В. Кравців, Н. Крафтс, Е. Лібанова, Д. Лижін, Р. Кламтам, Н. Павліха, Б. Порфір'єв, Б. Рубцов, Л. Руденко, П. Саблук, О. Сохацька, І. Сторонянська, А. Сундук, Дж. Сьєберт, М. Тітов, Ю. Туниця, Дж. Фарлей, К. Харгроуз, М. Хвесик, Є. Хлобистов та ін. Водночас поки не вистачає досліджень комплексного впливу ролі «зелених» фінансів на становлення «зеленої» економіки на місцях. Тому потрібне вивчення та запровадження досвіду провідних країн світу із використання основних елементів «зелених» фінансів на рівні територіальних громад в Україні, оскільки цьому питанню науковці й практики в нашій країні поки що не приділяють належної уваги.

Мета та завдання дослідження. Мета статті – розкриття особливостей змісту й використання «зелених» фінансових форм стимулювання підвищення ролі територіальних громад у становленні «зеленої» економіки в Україні, оскільки наявні форми досягнення екологічних завдань, поставлених для нашої країни в міжнародних екологічних угодах, поки не дають належних результатів. Тому важливо проаналізувати досвід розвинутих країн із цього питання й використати його в Україні, насамперед на рівні об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Вони повинні стати полігоном із запровадження перспективних форм «зелених» фінансів у нашій країні, але для цього для ОТГ важливо розробити відповідну систему стимулів і державного страхування на випадок невдачі в реалізації екологічних проектів. Останньому питанню в українській науці та практиці поки не приділено належної уваги, оскільки наголос робиться, передусім, на державні «зелені» фінансові стимули. На нашу думку, у сучасних умовах на місцевому рівні потрібно активніше використовувати й такі складники механізму «зеленого» фінансування, як місцеві «зелені» облігації, «зелені» кредити комунальних банків, «револьверні» фонди, «зелені» тарифи, «теплі» кредити тощо. Важливо також з'ясувати особливості використання на місцевому рівні «зелених» і кліматичних фінансів, які досить часто ототожнюються у фінансовій науці. Крім того, потрібно уточнити зміст фінансово-економічного регулювання у сфері природокористування, оскільки досить часто це поняття розглядають як єдине ціле, що ускладнює використання «зелених» фінансів на місцевому рівні.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Вивчення зарубіжної та української економічної літератури показує, що до складників «зеленої економіки», зазвичай, відносять роздрібні фінанси, інвестиційні фінанси, управління активами, страхування, які, зі свого боку, поділяють на окремі елементи. Відповідно, багато з них належать до «зелених» фінансів, структуру яких поки до кінця не з'ясовано. На думку окремих зарубіжних учених, «зелені»

фінанси включають у себе різні галузі фінансів і відповідні фінансові продукти. Усіх їх можна об'єднати в три напрями: 1) фінансування інфраструктури; 2) фінансова допомога галузям та компаніям; 3) фінансові ринки [1, с. 14–15]. У структурі «зелених» фінансів виділяють і таку складову частину, як кліматичні фінанси. Під ними розуміють, насамперед, витрати на розвиток низьковуглецевих технологій та зниження викидів парникових газів і/або адаптації до змін клімату та його наслідків [2, с. 6]. Водночас проблемою є визначення змісту таких фінансових категорій, як «зелені» фінанси й кліматичні фінанси та їх розмежування, незважаючи на їх змістовну близькість.

Аналіз міжнародних документів, зарубіжної й української наукової літератури із «зелених фінансів» дає підставу нам запропонувати таке визначення кліматичних фінансів як економічної категорії [3, с. 11]. Це сукупність фінансових відносин між окремими країнами світу, а також у середині цих країн із приводу використання фінансових важелів, інструментів, норм і нормативів, які сприяють збереженню й покращенню кліматичних умов із метою належного відтворення факторів виробництва. Відповідно суб'єктами цих відносин насамперед є міжнародні організації (ООН, ЄС тощо), окремі держави в особі їхніх урядів та парламентів, територіальні громади різного рівня, домогосподарства. Водночас, «зелені» фінанси охоплюють значно ширшу палітру фінансових відносин і їхніх суб'єктів, ніж кліматичні, оскільки вони стосуються фінансових заходів, які забезпечують умови сталого розвитку на всіх рівнях, а не лише вирішення питань щодо потепління клімату. Загалом, «зелені» фінанси спрямовані на забезпечення сталого розвитку як у масштабах усього світу та груп країн, так і на рівні окремої держави, окремих територіальних громад.

Оскільки «зелені» фінанси виступають важливим елементом фінансово-економічного регулювання природокористування на всіх рівнях, важливо з'ясувати зміст та структуру цього поняття. Щодо трактування змісту поняття «фінансово-економічне регулювання у сфері природокористування» ми притримуємося підходу, розробленого такими відомими українськими фахівцями у цій царині, як І. Бистряков та А. Сундук [4, с. 32], які вважають, що фінансово-економічне регулювання природокористування використовує потенціал як фінансових важелів, так і економічних. Причому перші з них, на їхню думку, визначаються більшим тяжінням до ринку та орієнтацією на бізнес, а економічні важелі менш прив'язані до ринку, а більше належать до компетенції держави. Тому важливо з'ясувати перелік перших і других, передусім тих, які використовуються як «зелені» фінанси. Серед рівнів фінансово-економічного регулювання природокористування важливою є необхідність урахування й субнаціонального рівня, який уключає й місцеві громади. Причому для місцевих громад природно-ресурсний потенціал доцільно розглядати як територіальний стимул розвитку, здатний використати місцеві переваги для забезпечення умов сталого розвитку. Відповідно, указаний підхід до фінансово-економічного регулювання природокористування важливо врахувати під час розробки механізму використання «зелених» фінансів на місцевому рівні. Згідно зі статтею 142 Конституції України, матеріальною й фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме та нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів

Виходячи з вищесказаного, до фінансових важелів регулювання природокористування доцільно насамперед віднести екологічні податки взагалі та вуглецевий податок зокрема, який накладається за викиди в повітря двоокису вуглецю. Вуглецеві податки використовуються багатьма державами Європи, а також Мексикою та Японією. Щорічний світовий обсяг їх сплати складав 14 млрд дол. США (на квітень 2015 р.) Ціни на вуглець коливаються від 1 дол. за тонну вуглекислого газу в еквіваленті в Мексиці до 130 дол. за тонну у Швеції. У більшості випадків ця ціна складає менше ніж 10 дол. за тонну [2, с. 9]. У той же час цей податок в Україні поки не створює належних стимулів до зменшення викидів парникових викидів в атмосферу та заохочує як українських, так і зарубіжних інвесторів розвивати в праценадлишкових регіонах нашої країни «брудні» виробництва. Тому важливо посилити роль місцевих територіальних громад у запровадженні бізнесом на їхніх територіях таких технологій, які зменшують викиди парникових газів. Причому наголос потрібно робити не стільки на штрафні санкції, скільки на фінансові стимули, що заохочують бізнес запроваджувати більш сучасні технології для зменшення цих викидів. У багатьох розвинутих країнах для цього використовують такі стимули, як пільги з місцевих податків та зборів; зниження орендної плати за використання майна громад (передусім землі); місцеві позики підприємствам, що встановлюють відповідне обладнання для зменшення шкідливих викидів у повітря тощо. Доцільно подібні пільги використовувати і в Україні, але для цього потрібно внести відповідні зміни до Податкового кодексу,

інших нормативних документів. Водночас треба враховувати й той факт, що в США з часом відмінюють місцеві економічні й інші пільги для традиційних виробництв, надаючи їх технологічно передовим підприємствам. Тобто подібні екологічні місцеві пільги в Україні потрібно надавати бізнесу лише на певний час і на певних умовах.

Під час розробки механізму підвищення ролі територіальних громад щодо розв'язання проблем довкілля в нашій країні треба взяти до уваги пропозицію академіка НАН України Ю. Туниці про те, що слід використовувати, охороняти й відтворювати в єдиному процесі як природні ресурси, так і природне життєве довкілля та його якість. А кошти на охорону й відтворення якості природного середовища та відтворення біологічно відновних ресурсів повинні акумулюватися з прибутків від їх використання в регіональних бюджетах [5, с.144]. Частково це вирішено у 2015 р., оскільки 80 % екологічного податку в Україні тепер зараховується до спеціального фонду місцевих бюджетів (крім екологічного податку, який стягують за утворення радіоактивних відходів). Розподіл цього податку є таким: до сільських, селищних, міських бюджетів надходить 25 %, до обласних бюджетів – 55 %, до бюджету міста Києва – 80 %. Крім того, частина рентної плати за використання природних ресурсів, а також орендна плата за використання водних об'єктів тепер також надходять до місцевих бюджетів. У 2015 р. плату за землю трансформовано в податок на майно й віднесено до місцевих податків. Тому сьогодні важливо добитись ефективного використання цих немалих коштів для поліпшення екологічних умов відтворення, чого поки не вдається досягнути через високий рівень корупції в Україні. Вихід убачаємо в посиленому контролі територіальних громад і громадських організацій за цільовим використанням указаних коштів.

Прикладом підвищення ролі територіальних громад щодо контролю за розв'язанням екологічних проблем на місцях є те, що керівництво окремих штатів у США, ураховуючи вимоги виборців, ставить умовою отримання енергії на своїй території її надання переважно підприємствами відновної електроенергетики та поступової заборони використання електроенергії, отриманої за допомогою викопних енергоносіїв. Під тиском громадськості подібну політику починає реалізувати й усе більше суб'єктів господарювання окремих штатів США, відмовляючись від електроенергії, отриманої за допомогою викопних енергоносіїв. Загалом до міжнародного руху відмови від інвестицій у викопне паливо в різних регіонах світу вже приєдналося понад півтисячі установ, зокрема й деякі університети США, Великої Британії, низки інших країн. Важливо до цієї ініціативи долучитися й відповідним структурам в Україні, насамперед науковим і навчальним закладам, які в змозі проводити широку екологічну просвіту населення. Українським виробникам потрібно взяти до уваги й той факт, що під тиском широкої громадськості й ураховуючи фінансові ризики інвестування у видобуток та переробку викопних енергоносіїв, не лише фінансові структури, а й виробничі фірми починають скорочувати відповідні проекти в країнах ЄС, США та інших розвинутих державах. Подібне слід очікувати в найближчий час й в Україні, де громадські екологічні організації, передусім великих міст, тиснутимуть на владу щодо закриття екологічно шкідливих виробництв.

Нестача в нашій країні коштів у сучасних умовах на побудову «зеленої» економіки України зумовлює розвиток у цьому секторі муніципально-приватного партнерства, який ми розглядаємо як важливий елемент державного економічного регулювання природокористування. На 01.01.2016 р. у нашій країні виконувалося 177 проектів на засадах державно-приватного партнерства, основними сферами реалізації яких були утилізація відходів, очищення води та водопостачання, розбудова транспортної інфраструктури [6, с. 8]. Важливо ширше долучити до фінансування подібної діяльності й кошти територіальних громад, що суттєво підвищить ефективність такого партнерства. Насамперед це стосується вільних коштів об'єднаних територіальних громад, яких у 2017 р. на їхніх рахунках залишалося в сумі понад 50 млрд грн. Крім того, до реалізації екологічних проектів на місцях було б доцільним залучити й кошти українських заробітчан, як це робиться в низці латиноамериканських країн. Але для цього потрібно піти на податкову амністію для тих, хто нелегально працював за кордоном, але хоче зароблені там кошти вкласти в економіку України (подібно до того, як це зроблено в Італії, низці інших європейських країн). У такому плані податкову амністію потрібно розглядати як важливий елемент державного економічного регулювання природокористування. Зокрема, проведена на початку ХХ ст. податкова амністія додала до бюджету Італії більше 30 млрд євро, але при цьому ставка на амністовані доходи становила тільки 10 %. Якби подібну амністію сьогодні провела й Україна, то отримані кошти, за оцінками багатьох експертів, суттєво перевищили б суми кредитів, які нам виділяє МВФ.

Окремі українські підприємства, дотримуючись принципів соціальної відповідальності, уже починають урахувати у своїй роботі принципи «зеленої» економіки. Зокрема, це характерно для діяльності агрохолдингу «Астарта-Київ». Основною метою побудови ним Глобинського біоенергетичного комплексу була оптимізація процесу поводження з відходами від цукрового виробництва. Із часом потужність біокомплексу збільшилася, що дало змогу використовувати й біологічну сировину. Отримана енергія з указанного біоенергетичного комплексу поставляється на Глобинський цукровий завод у період виробництва цукру та на Глобинський завод із переробки сої. У майбутньому планується постачати отриману таким чином енергію в міську електромережу за «зеленим» тарифом. Цей тариф ми розглядаємо як елемент державного економічного регулювання природокористування.

Катастрофічне забруднення в Україні земельних, водних і лісових ресурсів різними викидами ставить на порядок денний розробку фінансового механізму розв'язання цієї проблеми як на державному, так і на місцевому рівнях. На місцях насамперед важливо забезпечити фінансові умови для роздільного збору сміття, оскільки воно надзвичайно шкодить довкіллю в Україні. Створення об'єднаних територіальних громад уже дає позитивні приклади розв'язання вказаної проблеми, оскільки частина ОТГ починає займатися роздільним збором сміття й частковою його переробкою, залучаючи під подібні проекти кошти іноземних інвесторів (вказані кошти ми розглядаємо як елемент фінансового регулювання природокористування, або як «зелені» іноземні інвестиції). Це, крім усього іншого, дає додаткові кошти для розвитку цих громад, покращує стан навколишнього середовища та, що дуже важливо в сучасних умовах в Україні, формує в членів громади відповідальне ставлення до збереження довкілля. Така тенденція отримала б ще більше поширення, якби місцевим громадам передали частину земель державного запасу, які розміщені навколо цих громад, оскільки використання вказаних земель покищо контролюється державою неналежним чином. Прикладом цього є розповсюдження нелегальних сміттєзвалищ на цих землях, багато з яких утворюються за рахунок незаконного вивезення сміття приватними та комунальними підприємствами з великих міст на периферію. Подібні факти характерні й для поведінки частини жителів тих чи інших громад, що засвідчує необхідність кардинальної зміни системи штрафних санкцій за неналежне поводження зі сміттям. У цьому плані на особливу увагу заслуговує досвід Швейцарії, у якій несортоване сміття можна викидати лише в спеціальних пакетах, які коштують досить дорого. Крім того, щоб населення не викидало сміття будь-де, у Швейцарії за це порушення встановлено дуже високі штрафи, а за цим слідкують спеціальні підрозділи поліції. Загалом зараз в Україні доцільно запровадити американський метод збирання й сортування побутового сміття, який, зокрема, поширений у Сан-Франциско. У цьому місті встановлені три види контейнерів для сміття: 1) для твердих побутових відходів, 2) для біологічних відходів, 3) для несортованого сміття, оскільки значна частина американців поки не готові сортувати сміття на більшу кількість фракцій. Подібна поведінка, як показують спеціальні дослідження з цього питання у місті Дніпрі, характерна й для багатьох жителів великих міст України, оскільки вони поки не готові до сортування сміття за багатьма фракціями (як у Швейцарії).

Позитивом сучасної екологічної політики в Україні є те, що в ній починають запроваджуватись екологічні нормативи (зокрема й стосовно переробки сміття), що відповідають нормам ЄС. Так, на початку листопада 2017 р. Кабінет Міністрів України схвалив Національну стратегію поводження з відходами. Наступним кроком повинна стати розробка національного та регіональних планів реалізації цієї стратегії. Передбачено, що в Україні рівень захоронення побутових відходів знизиться з 95 до 30 %, тобто значна частина з них буде перероблена. Крім того, передбачено, що буде скорочено загальний обсяг відходів, які підлягають захороненню (з 50 до 35 %). Загалом, Україна зобов'язалась інтегрувати у вітчизняне законодавство норми, закладені в трьох Директивах ЄС: про відходи; про управління відходами видобувної промисловості; про захоронення відходів. Проблемою є те, що український бізнес негативно ставиться до ідеї введення так званого податку на упаковку, за допомогою якого бізнес хочуть зобов'язати майже повністю нести витрати на її переробку. Загалом, розроблені українською владою законопроекти щодо відходів значною мірою не відповідають нормам ЄС, що ускладнює отримання як Україною, так і її регіонами і місцевими громадами екологічних інвестицій із фондів Європейського Союзу. Розв'язання вказаної проблеми можливе за рахунок активнішого використання наукових напрацювань українських учених. Зокрема, у Житомирському державному технологічному університеті вже розроблено програму «Наукове обґрунтування забезпечення екологічно безпечного збирання, транспортування, оброблення й захоронення відходів».

Крім використання фінансових важелів щодо недопущення використання земель територіальних громад для незаконних сміттєзвалищ також важливо посилити контроль із їх сторони за ефективністю лісогосподарської діяльності. Це пов'язано з тим, що однією з найскладніших екологічних проблем в Україні є збереження та відновлення лісів, які значною мірою поглинають вуглекислий газ. Фактична лісистість в Україні становить 15,9 %, у той час як, за розрахунками науковців, оптимальним показником для нашої держави є 20 %. У 2010 р. Європейська комісія ратифікувала Зелену книгу про захист лісів у ЄС, у який унесено зміни в наступні роки. Зараз цей документ передбачає план дій до 2030 р. Основним напрямом розвитку економіки ЄС є шлях до так званої «зеленої економіки», яка забезпечує вигоду бізнесу від ведення лісового господарства при максимальному збереженні природних ресурсів. У плані ефективного використання лісових ресурсів для збереження клімату заслуговує на увагу, передусім, досвід країн Балтії, де функціонують біржі з продажу деревини, що робить для бізнесу вигідною діяльністю із вирощування лісу. Тому територіальним громадам України, де розміщені лісові масиви, треба вимагати від держави прийняття подібних законодавчих актів, щоб зупинити знищення лісів та зацікавити бізнес у їх відновленні та експлуатації. Поки ж частина державних лісогосподарських підприємств, як свідчать дані багатьох українських засобів масової інформації, недостатньо ефективно використовують лісові ресурси, а окремі з них вирізають цінні породи дерев і під виглядом дров незаконно експортують у країни ЄС, Туреччину, інші країни. Тому на порядку денному в Україні стоїть питання не лише приватизації сільськогосподарських земель, а й державних лісів.

Важливою складовою частиною фінансового регулювання природокористування на місцях за допомогою складників «зелених» фінансів є використання «зеленого» тарифу під час виробництва електроенергії та тепла за шляхом задіяння відновних джерел енергії. Це потрібно тому, що в Україні понад 70 % викидів вуглекислого газу спричинено роботою енергетичної сфери, передусім атомною та вугільною енергетикою. Для покращення кліматичних умов у регіонах України важливо активніше використовувати для виробництва електроенергії та тепла насамперед біомасу, запаси якої на місцях є достатніми. Першим в Україні містом, який відмовиться від опалення газом, планує стати Кам'янець-Подільський. Наразі там уже працюють квартальні котельні на агропелетах і добудовується потужна ТЕЦ на щепі. Подібні тенденції характерні й для Умані, де вже будується 15 котельень на біопаливі. Загалом, за даними Біоенергетичної асоціації України, за період із 2010 до 2014 р. сектор біоенергетики зростав щорічно на 42 %. Це дало змогу у 2014 р. замінити 3 млрд кубічних метрів газу. Загальна кількість котлів на біопаливі в муніципальному секторі зросла в Україні з 2012 до 2016 р. з 561 до 1787 котлів. При цьому кількість котлів, які працюють на аграрних відходах, зросла в шість разів (до 257 на кінець 2015 р.), а тих, що працюють на аграрних гранулах, збільшилась у дев'ять разів (до 330 на кінець 2015 р.).

Для збереження довкілля органам місцевого самоврядування в Україні важливо фінансово стимулювати розвиток місцевих енергетичних кооперативів. Тисячі таких кооперативів працюють у різних країнах Євросоюзу, а також в інших розвинутих країнах. Зокрема, громад, які об'єдналися в енергетичні кооперативи в Німеччині, нараховується 700 одиниць. Серед них – невеликі кооперативи, потужні кооперативи, що володіють сонячними, вітровими та біогазовими електростанціями. Членами таких кооперативів є не лише окремі громадяни, а й фермерські господарства та компанії. Таку тенденцію підтримують на офіційному рівні в ЄС, тому розвиток подібних кооперативів потрібно фінансово підтримувати й в Україні, залучаючи для цього кошти з екологічних фондів ЄС.

Проведення децентралізації в Україні створює нові, кращі умови, для розв'язання екологічних проблем на місцях, оскільки для цього в них з'явилися додаткові фінансові ресурси. Створення об'єднаних територіальних громад в Україні дає їм змогу швидше фінансувати розв'язання, передусім, енергетичних проблем на своїх територіях. Зокрема, у Рукшинській об'єднаній територіальній громаді в Чернівецькій області у 2017 р. на даху місцевої школи запланували збудувати найбільшу в Україні некомерційну сонячну електростанцію [7]. Для закупівлі обладнання і його монтажу кошти надаються спонсорами та з гранту Програми з підтримки децентралізації в Україні «U-LEAD з Європою», яка фінансується Євросоюзом та окремими країнами-членами ЄС. Із введенням у дію сонячної електростанції ці кошти з часом будуть спрямовані на інші потреби громади. Крім усього іншого, це дасть змогу створити й додаткові робочі місця, яких катастрофічно не вистачає в сільській місцевості. Цей механізм подібний до використання «револьверного» фонду (кредиту) для бюджетних організацій, що поширено в низці країн світу. Суть його полягає в поетапному застосуванні енергозберігальних технологій для бюджетних установ. Спочатку виділяється відповідний пільговий

кредит від міжнародних фінансових організацій на першу бюджетну організацію, потім отримана від цього економія спрямовується на запровадження енергозберігальних технологій у другій бюджетній організації тощо. При цьому важлива підтримка цієї ініціативи з боку місцевих органів влади, на яких повинні впливати територіальні громади та недержавні екологічні об'єднання громадян. Отримання відповідних інвестицій можливо насамперед за рахунок фондів ЄС, але для цього на місцях необхідно розробити відповідні проекти та передбачити співфінансування з місцевих бюджетів. Досить добре цей механізм використовується місцевими громадами Східної Польщі, досвід яких доцільно запозичити в Україні. Загалом для прикордонних із ЄС територіальних громад нашої країни важливо розробляти спільні екологічні заходи з польськими, словацькими, угорськими, румунськими місцевими громадами, на які Європейський Союз першочергово виділяє відповідні інвестиції.

Із жовтня 2014 р. в Україні на місцевому рівні почали використовувати й такий елемент «зелених» фінансів, як «теплі» кредити для населення та об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ), частину витрат за якими беруть на себе державна й місцева влада. Це можна розглядати як нову фінансову форму стимулювання членів громад до запровадження «зеленої» економіки на місцях. Крім того, потрібно враховувати той факт, що за допомогою «тепліх» кредитів можна буде вивести з тіньової економіки значну частину коштів населення, а також повернути у фінансову сферу держави певну частину депозитів, яку населення та бізнес вивели з банків у 2014–2016 рр. Також важливо ці кошти спрямувати й на інші проекти з покращення довкілля на місцях. Проблемою є те, що не завжди в місцевих громадах є достатні кошти для компенсації відсотків чи «тіла теплих» кредитів.

Новою формою фінансового регулювання природокористування на місцевому рівні в Україні повинні стати «зелені» кредити. Вони, передусім, можуть надаватися так званими «зеленими» банками, що починають розвиватися в провідних країнах ЄС. Особливість діяльності таких банків – той факт, що вони не кредитують (або суттєво скорочують наявні програми кредитування) підприємства з видобутку вугілля й нафти та традиційних виробників енергії, а надають кредити переважно виробникам енергії з відновлювальних джерел. Джерелом надходжень до «зелених» банків є кошти свідомих громадян (зазвичай, людей із вищою освітою), які спеціально йдуть на зменшення своїх доходів за депозитами, але зацікавлені в збереженні екології в місцях свого проживання. В Україні подібний механізм кредитування починають застосовувати окремі державні банки, що отримали іноземні «зелені» інвестиції для стимулювання використання населенням нашої країни сонячних батарей, вітрових генераторів, котлів на біомасі тощо.

Якщо масове надання «зелених» кредитів населенню України «зеленими» банками є далекою перспективою для нашої країни, то використання «зелених» облігацій є актуальним (особливо це розповсюджено в КНР). Правда, імітування «зелених» облігацій є прерогативою держави (тому ми відносимо їх до форм державного регулювання природокористування), але в провідних країнах світу дозволи на їх випуск починають отримувати й місцеві громади. Для жителів цих громад вони представляють інтерес, оскільки отримані внаслідок їх випуску кошти спрямовуються насамперед на розв'язання екологічних проблем цих громад. Крім того, використання цих коштів перебуває під пильним контролем жителів громади, що ускладнює їх неефективне витрачання та розкрадання.

Ураховуючи складну фінансову й екологічну ситуацію в підконтрольних Україні районах Донеччини та Луганщини, територіальним громадам цих районів треба напряму звертатися за отриманням «зелених» інвестицій до спеціалізованих міжнародних екологічних структур, насамперед до Зеленого кліматичного фонду, до Глобального екологічного фонду, до екологічних фондів ЄС, а також до екологічних фондів, створених в окремих розвинутих країнах для допомоги менш розвинутих країнам, які зіткнулися зі значними екологічними проблемами. Зокрема, у межах політики економічного, соціального та територіального згуртування у 2014–2020 рр. через відповідні фонди (ЄСФ, ЄФРР, Фонд згуртування) ЄС буде направляти кошти в найменш розвинені країни Євросоюзу (в обсязі, що не перевищує 2,5 % їхнього річного ВНД); решта – у транзитивні регіони (із рівнем ВНД у 75–90 % середнього по ЄС показника), у регіони конкурентоспроможності (із ВНД на душу населення понад 90 % середнього по ЄС рівня) і прикордонні регіони. Загалом, протягом 2014–2020 рр. на політику згуртування планується витратити понад 325 млрд євро [8, с. 188–189]. Частина вказаних коштів ЄС зарезервована й на розвиток прикордонних регіонів України, але для цього потрібно розробити відповідні проекти, які зацікавлять владу ЄС. Практика засвідчить, що такими, насамперед, виступають проекти з покращення природокористування. Ці кошти можуть стати суттєвим джерелом

фінансових ресурсів для покращення природокористування в нашій країні. Водночас суттєвою проблемою для отримання подібних коштів є небезпека їх неефективного використання в українських територіальних громадах, оскільки основною перешкодою для іноземних інвесторів є високий рівень корупції в Україні.

Загалом, активніше використання традиційних і нових складників «зелених» фінансів на місцевому рівні в сучасних умовах, як свідчить досвід провідних країн світу, прискорить побудову «зеленої» економіки в Україні та наблизить нашу країну до вступу в ЄС у майбутньому.

Висновки та перспективи подальших досліджень. «Зелені» фінанси – це сукупність фінансових відносин між окремими країнами світу, а також у середині цих країн із приводу використання фінансових важелів, інструментів, норм і нормативів, які сприяють збереженню й покращенню кліматичних умов із метою належного відтворення факторів виробництва. Відповідно, суб'єктами цих відносин, насамперед, є міжнародні організації (ООН, ЄС тощо), окремі держави в особі їхніх урядів та парламентів, територіальні громади різних рівнів, домогосподарства.

«Зелені» фінанси охоплюють значно ширшу палітру фінансових відносин і їхніх суб'єктів, ніж кліматичні фінанси, оскільки вони стосуються фінансових заходів, які забезпечують умови сталого розвитку на всіх рівнях, а не лише питання потепління клімату. Загалом «зелені» фінанси спрямовані на забезпечення сталого розвитку як у масштабах усього світу та груп країн, так і на рівні окремої країни, її регіону, окремої територіальної громади.

В Україні потрібно використовувати, охороняти й відтворювати в єдиному процесі як природні ресурси, так і природне життєве довкілля і його якість. А кошти на охорону й відтворення якості довкілля та відтворення біологічно відновних ресурсів повинні акумулюватися з прибутків від їх використання в місцевих бюджетах.

У нашій країні потрібно активніше використати на місцевому рівні такі фінансові інструменти регулювання природокористування («зелених» фінансів), як вуглецевий податок, екологічні податкові пільги, «зелений» тариф, «зелений» кредит, «зелені» іноземні інвестиції, «револьверні» фонди й інші.

Основою «зелених» фінансів у світі є використання вуглецевого податку (тобто ціни викидів кожної тонни вуглекислого газу). Визначення рівня вуглецевого податку виходить із нормативів заданої державою ціни на вуглець, з урахуванням якої суб'єкти ринку розраховують можливі обсяги викидів, які не лімітуються. В Україні ставка цього податку досить низька, що призводить до функціонування в країні «брудних» виробництв.

В Україні потрібно суттєво посилити вплив територіальних громад на дотримання державними органами нашої країни міжнародних екологічних угод, що дасть їм змогу отримати «зелені» інвестиції з міжнародних екологічних фондів. Насамперед, це важливо для територіальних громад Донбасу, екологія якого суттєво постраждала внаслідок бойових дій.

Джерела та література

1. Рубцов Б. Б. «Зеленые финансы» в мире и в России: монография/Б. Б. Рубцов, И. А. Гусева, А. И. Ильинский, И. В. Лукашенко, С. А. Панова, А. Ф. Садретдинова, С. М. Алыкова; под ред. Б. Б. Рубцова. Москва: РУСАЙНС, 2016. 170 с.
2. Порфирьев Б. Н. «Зеленые» тенденции в мировой финансовой системе. *Мировая экономика и международные отношения*. 2016. № 9. С. 5–16.
3. Кліматичні фінанси: кол. моногр./М. І. Карлін, Н. В. Проць, І. О. Цимбалюк та [ін]; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. М. І. Карліна. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. 184 с.
4. Сундук А. Аналіз змістовних характеристик фінансово-економічного регулювання у сфері природокористування. *Економіст*. 2017. № 12. С. 31–34.
5. Наукові дискусії. *Регіональна економіка*. 2016. № 3. С. 142–162.
6. Власюк О. С. Соціально-економічний розвиток регіонів України в умовах децентралізації влади: виклики, загрози, нові механізми. *Регіональна економіка*. 2016. № 3. С. 5–9.
7. Гаргала А. На даху школи. *День*. 2017. 25 січня. С. 10.
8. Бояр А. О. Трансформація бюджетної моделі ЄС в умовах глобальної фінансової турбулентності: монографія. Луцьк. Вежа-Друк. 2014. 256 с.

References

1. Rubcov B. B., Guseva I. A., Iliinskii A. I. I dr. (2016). «Zelenye financy» v mire i Rossii. [«Green finance» in the world and in Russia]. Moscow. RUSAJNS [in Russian].
2. Porfirev B. N. (2016). «Zelenye» tendencii v mirovoj finansovoj sisteme «Green» trends in the world financial system]. *Mirovaia ekonomika i mezhdunarodnye otnoshenia* [World Economy and International Relations] [in Russian].

3. Karlin M. I., Prots N. V., Tymbaliuk I. O. et al (2017). Klimatychni finansy [Climatic finance]. Lutsk: Vezha [in Ukrainian]
4. Sunduk A. (2017) Analiz zmistovnykh kharakterystyk finansovo-ekonomichnoho rehuliuвання u sferi pryrodokorystuvannya [Analysis of the content characteristics of financial and economic regulation in the field nature management]. Ekonomist, 12, 31–34 [in Ukrainian].
5. Naukovi dyskusiyi (2016). [The scientific discussions]. Regionalna ekonomika [The regional economy]. [in Ukrainian].
6. Vlasiuk O. S. (2016). Socialno-ekonomichnyj rozvytok regionov Ukrainy v umovah decentralizacii vlady: vyklyky, zagrozy, novi mekhanizmy [Socio-economic development of Ukraine's regions in terms of power decentralization challenges, threats, new mechanisms]. Regionalna ekonomika [The regional economy] [in Ukrainian].
7. Gargalia A. Na dahu shkoly (2017). [On the school]. Den [The day] [in Ukrainian].
8. Boiar A. O. (2014). Transformatsiia biudzhetnoi modeli YeS v umovakh hlobalnoi finansovoi turbulentsnosti [Transformation of the EU budget model in the global financial environment turbulence]. Lutsk: Vezha [in Ukrainian].

Николай Карлин. Проблемы и перспективы использования «зеленых» финансов территориальными общинами: мировой опыт и Украина. Научная значимость статьи состоит в том, что в ней раскрываются теоретические и практические особенности использования «зеленых» финансовых форм стимулирования, которые могут использовать территориальные общины для становления «зеленой» экономики в Украине, поскольку существующие формы достижения экологических задач, поставленных для нашей экономики у международных соглашениях, пока не дают соответствующих результатов. Это усложняет получение иностранных экологических инвестиций не только на государственном уровне, но и на местном. Поэтому в статье сделан анализ опыта развитых стран по этому вопросу и очерчены пути его использования в Украине, прежде всего на уровне объединенных территориальных общин (ОТО). Доказано, что они должны стать полигоном для внедрения перспективных форм «зеленых» финансов в нашей стране, но для этого для ОТО важно разработать соответствующую систему стимулов и государственного страхования в случае неудачи при реализации экологических проектов. Последнему вопросу в украинской науке и практике пока не уделяется соответствующего внимания, поскольку упор делается, прежде всего, на государственные «зеленые» финансовые стимулы. В статье розграничени такие категории, как «зеленые» финансы и климатические финансы, которые часто отождествляются в финансовой науке. Уточнено содержание финансово-экономического регулирования в сфере природоиспользования, поскольку очень часто это понятие рассматривается как одно целое, что усложняет использование «зеленых» финансов на разных уровнях управления. Практическое значение статьи заключается в доказательстве необходимости того, что в современных условиях в Украине на местном уровне необходимо активнее использовать такие механизмы «зеленого» финансирования, как местные «зеленые» облигации, «зеленые» кредиты коммунальных банков, «револьверные» фонды, «зеленые» тарифы, «теплые» кредиты и т. п., что позволит приблизить практику природоиспользования в Украине к нормам ЕС и требованиям международных экологических организаций. В статье также выявлены практические проблемы применения отдельных форм «зеленых» финансов на местном уровне и предложены пути их преодоления с учетом опыта наиболее развитых стран мира.

Ключевые слова: «зеленые» финансы, объединенные территориальные общины, муниципально-частное партнерство, «зеленые» иностранные инвестиции, экологические налоги, ЕС, Украина.

Mykola Karlin. Problems and Prospects of Using «Green» Finance by Territorial Communities: world Experience and Ukraine. Scientific novelty of the article is that it is revealed in it theoretical and practical features of the using of «green» financial form stimulation that the territorial communities can use in the development «green» economy in Ukraine, because forms are used to achieve ecological tasks set for our country in international environmental agreements, so far do not give proper results.

It complicates the receipt of foreign environmental investments not only at the state level, but also at the local level. The present study analyzes the experience of developed countries on this issue and outlines ways of its using in Ukraine, primarily at the level of united territorial communities.

It is substantiated that they should become a test ground for implementing promising forms of «green» finance in our country, but for this purpose it is important for the united territorial communities to develop the appropriate system of incentive and state's insurance in case of failure in the implementation of environmental projects. Little attention is given to this issue, since in the foreground the state's «green» financial incentives. Differentiated concepts such as «green» finance and climatic finance, which is often identified in financial science.

The content of financial and economic regulation in the field is specified nature management, because quite often this concept is considered as the only one the whole, which complicates the use of «green» finance at different levels management.

The practical significance of the article is to substantiate the necessity of more active using of such mechanisms of «green» financing as local «green» bonds, «green» credit of communal banks, «revolver» funds, «green» tariffs, «warm»

credit, etc. which will bring the practice of nature management in Ukraine to EU norms and international environmental requirements organizations. The article reveals the problems of application of separate forms of «green» local finance and ways to overcome them with consideration the experience of the leading countries of the world.

Key words: «green» finance, united territorial communities, municipal-private partnership, «green» foreign investments, environmental taxes, EU, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 02.12.2017 р.

УДК 339.746(061.1ЄС)

Andrii Syschuk,

Ph. D. in Economics, professor of international economic relations and project management of Lesya Ukrainka Eastern European National University;
E-mail: asyshchuk@gmail.com

Olga Teteruk

second-year student of Master specialty «International Economic Relations» of Lesya Ukrainka Eastern European National University
E-mail: analyteconom@gmail.com

<https://doi.org/10.29038/2411-4014-2018-01-157-164>

Formation and Development of the European Union Monetary and Financial Mechanism of Anti-Crisis Regulation

The nature, functions and structure of the monetary and financial mechanism of anti-crisis regulation in the EU are explored. In particular, the role of the European System of Central Banks and the European Commission in this mechanism is analyzed. The formation of a banking union in the EU and its components are also considered, with special attention being paid to the European Stabilization Mechanism. The conditions, stages and consequences of cooperation between the European Stabilization Mechanism and Greece are analyzed. The International Monetary Fund's assessment of the austerity measures applied by the European Stabilization Mechanism for Greece and other countries is presented.

Key words: international monetary and financial relations, global financial and economic crisis, European Union, Eurozone, anti-crisis regulation.

Formulation of Scientific Problem and its Significance. The European Union (EU) has become the most integrated regional association in the world. At the same time, with such a high level of integration, the mechanisms of transnational regulation of monetary relations, as it was revealed by the global financial and economic crisis, considerably fall behind and are not able to prevent and promptly react on crises. Global financial and economic crisis has revealed a significant number of imperfections both in the world financial system and European one, especially exposing the absence of effective institutions aimed at regulating monetary and financial interactions in the integrated European economy. A necessity emerged to reconsider previous principles of financial and banking discipline and to create some instruments of anti-crisis regulation aimed at overcoming the crises consequences and preventing them in the future.

Analysis of this Problem Research. The nature of anti-crisis regulation is comprehensively studied in works of Ukrainian and foreign experts, including A. Z. Bobyleva, E. M. Korotkov, V. O. Vasylenko, O. A. Melnychenko, P. Vallenstine etc. Historical analysis of prerequisites for formation of financial anti-crisis mechanism in the EU were studied by A. Avgouelas and W. Arner. However, despite a thorough study of some aspects of this problem, the financial and monetary anti-crisis regulation has not been studied systematically, as an integrated mechanism and an entire system. At present, in terms of stagnating economic growth and new crises emerging in the banking system of the European Union, the issue of the effectiveness of the European institutions and decision making in the sphere of financial and monetary anti-crisis regulation requires an in-depth study.

The Purpose of the Article is to analyze the theoretical and practical aspects of the EU monetary and financial mechanism of anti-crisis regulation establishing. Based on this goal, the following aims were